

a otevřeném dialogu s tím, co textem není, ale co je prostředím, encyklopedií jedné epochy.

Ale (a je jisté, že s lety se člověk stává konzervativcem) dal bych přednost tomu, aby dětem byl Hayez prezentován jako malíř, který nemaloval dobře, byť v kontextu kultury, v níž představa o dobrém malířství měla mnohem menší význam než představa o „literatuře“ a o literárnosti malířství.

Bude nicméně třeba vysvětlit, proč idea umění 19. století není už naší ideou – třebaže úctu si zaslouží všechny ideje (pokud se některá nechce prezentovat jako *ta pravá idea*, jediná ze všech).

DESATERO ZPŮSOBŮ SNĚNÍ O STŘEDOVĚKU

1. Jaký sen?

Co mají společného Frazzettovy nibelunské postavy s vysílenými postavami preraffaellitů? Co Battiatovi paladini se vznikem Le Goffova očiště? A kdyby se na palubě nějakého neidentifikovaného létajícího objektu v okolí Montailou potkali Dart Vader a Jacques Fournier, mluvili by stejným jazykem? A jestliže ano, byla by to latina? Latina evangelia sv. Lukáše?

Jako všechny sny i sen o středověku hrozí, že se stane nelogickým místem podivných deformací. O tom nás mnoho snů přesvědčilo, a tak by snad stačilo, kdybychom odolali pokušení vykládat jako homogenní něco, co homogenní není.

Ale o každém víru nesourodostí můžeme říci, že je sjednoceným polem, když v sobě vytvoří jakousi síť rodových podobností. A odtud bude třeba vycházet.

Kdy se začíná snít o středověku? Zřejmě tehdy – pokud je středověk denní – když den skončil a když začíná noční přehodnocování v přirozených oneirických formách. A pokud je středověk noc, jak tvrdí zlomyslníci, muselo by se začít snít, když vzchází nový den. A jak říká známá žakéřská píseň, po objevu Ameriky a dobytí Granady (dvě jména, která autor těchto řádek, jak vidíte, rád spojuje, tak jako si zamíloval minulost) se jaré lidství probouzí s písní „jaká úleva, jaká úleva,

středověk skončil!“ A v té chvíli, třebaže s otevřenými očima, o něm začíná snít.

Povšimněte si, že v tom prudkém cvalu, jaký sluší dobrému rytíři temných věků, budu rychlý jak vítr a procválám jenom krásnými kraji Itálie, protože by mi nestačil celý život, kdybych chtěl znovu navštívit etapy středověkého snu celého zemského okrsku. A vystavil bych se nebezpečí, že dorazím na konec cesty a nedotknu se Svatého Grálu nějakého rozumného závěru. A tak tedy vzhůru!

2. Čtyři století snů

Začnou s nimi renesanční básníci, kteří s povinnou ironií znovu ožíví dobrodružství paladinů, to jest Pulci, Boiardo a Ariosto, ale dříve než oni a s menší ironií autor *Francouzských královských manželů* a *Ubohého Guerina*. A o kořenech středověku a o jeho slávě uvažuje s filologickým chladem Lorenzo Valla (aby rozbil mýtus, ne aby ho oslavoval, a tím méně aby o něm snil, ale v každém případě evokuje minulý čas).

S jazykovou evokací středověku si pohrává *Baldus* a na pozdní klasicismus a byzantský středověk upře zrak Trissino a opěvuje Itálii osvobozenou od Gótů. Jestli otec Bernard opěvuje *Amadise Waleského*, syn Torquato nevymyslí nic lepšího než dát prozpěvovat manýristické romance velice středověkým křižákům (jež ovšem neironizuje jako jeho předci, ale používá jich v jiném smyslu). Když potom napíše tragédii, bude to o Králi Torrisonidovi, panovníkovi Gótů.

Sedmnácté století se zdá být méně nakloněno restauraci středověku, jako by Tridentský koncil neoblékl do barokních šatů vlastní sen o nikdy neuskutečněné

reformaci. Ale nesmíme se dívat jen na literáty. V té době – a dokonce od samého začátku – dávají mnozí do oběhu středověkou filosofii: na počátku 16. století kardinál Gaetano (a to do té míry, že méně obezřetní nikdy dobře nepochopí, kde končí Tomáš Akvinský a kde začíná on), a dále Pedro da Fonseca, Pierre La Ramée a v barokní epoše Francisco Suarez a konečně velký Jean Poinso, neoscholastikům lépe známý jako Giovanni di San Tommaso, a to nehovoříme o nepřátelích Galilea, kteří jsou méně hloupí, než se má za to. A ti všichni prožívají svůj středověký sen tak dobře jako všichni ostatní, počínaje nejslavnějšími neoscholastiky naší doby, považují svou protireformační scholastiku za scholastiku dobrou a autentickou a drží se jí zuby nehty, a přitom nevědí, že tamti byli něčím víc než opožděnými scholastiky. A teprve dnes je začínáme znovu číst jako autory své doby, kteří svým způsobem hleděli do budoucnosti.

A co řekneme o racionalistickém a osvícenském 18. století? Že filologická rekonstrukce středověku začíná s Muratorihou *Rerum Italicarum Scriptores*, zatímco Bettinelli se namáhá, ano, mluvit proti Dantovi, ale mluví o něm, a hovoří o něm proto, že někdo v jeho době o něm vůbec ještě hovoří a podle jeho soudu přespříliš. Ale jestliže Bettinellimu není po chuti Dante, není mu proti mysli středověk, neboť ve svém *Obrození Itálie (Risorgimento d'Italia)* se s odvoláním na Muratorihou objevy snaží opět hodnotit všecko, co se stalo po roce 1000.

Ostatně v téže době Gasparo Gozzi píše obranu Danta. A osvícenské století končí Cesarottihou *Ossianovými básněmi (Poesie di Ossian)*. Romantismus je přede dveřmi a v anglické literatuře se stále častěji začínají objevovat hrady a gotická opatství. Zanedlouho

se Chateaubriand pod gotickými klenbami keltského lesa nadechne léčivé vůně a poví nám, co je to génius křesťanství.

Tehdy se v obrozenecké Itálii začne zabydlovat středověk obnovený ve všech žánrech a v každém sémiotickém systému, který je k dispozici. Pellico opěvuje Francesku, Manzoni Adelchiho, Grossiho polnice hlaholí k Lombardům na první křížové výpravě, Berchet přísahá v Pontidě, Guerrazzi se bije v Beneventu, Prati se chvěje na večeři krále Alboina, Amari se probírá událostmi Sicilských nešpor. A co dělá De Sanctis mezi vyhnanstvím a vítězstvím? Přednáší o Dantovi a píše eseje o Petrarcovi.

A co Grossiho *Marco Visconti a Folchetto di Provenza* (Folchetto, jenž krásný jako růže putuje severskými mlhami)? A dále Guadagnoliho *Alboinův zločinec* (*Convinto d'Alboino*), Bazzoniho *Hrad v Trezzu* (*Castello di Trezzo*), Felixe Bisazzy *Blahoslavení Pavlové* (*Beati Paoli*) (kteří nejsou z 18. století jako ti Natoliho, ale ze století 12., protože i mafie má středověké kořeny). A mohli bychom citovat dál: Cesare Balbo, *Lombardská liga* (*Lega di Lombardia*), Santorre di Santarosa, *Sicilské dopisy z 13. století* (*Lettere siciliane del secolo XIII*), Diodata Saluzzo di Roero a její plejáda románů a románků, Folletti, Agrati, Bertolotti. A konečně Carlo Tenca, kterého uvádím z důvodů nikoli bezelstných, ale nepochybně sentimentálních, jak někteří z vás asi tušíte.

A tak Tenca píše roku 1840 dílo *Dům psů. Milánská kronika 14. století na základě rukopisu veslaře ve službách Barnabáše Viscontiho* (*La Ca' dei cani. Cronaca milanese del secolo XIV cavata da un manoscritto di un canottiere di Barnabò Visconti*) a toto čtenářům předěsí v předmluvě:

...protože epizody jsou nicméně nezbytné, tvoří dokonce stěžejní část historického vyprávění, vložili jsme do něho popravu stovky občanů oběšených na náměstí, popravu dvou mnichů upálených zaživa, zjevení komety, všechny popisy, které se vyrovnají popisům stera turnajů a jsou s to víc než kdy jindy uchvátit mysl čtenáře... Kromě toho se tu rozdává plnými hrstmi poučení, v tom nám byl nápomocen náš kronikář, který se patrně probíral paměťmi své doby a zužitkoval je ve své historii. Dokonce jeho posedlost vyprávěním příhod byla tak veliká, že do jednoho roku shrnul události pěti nebo šesti let...

Pokud jde o styl a jazyk, na něž se dnes klade důraz především, snažili jsme se, pokud možno, o co největší pravdivost... Pročež jsme pánovi a knížeti vkládali do úst jazyk květnatý a bohatý na úsloví, zkrášlený vybranými a umně skloubenými větami, a lidu řeč nízkou a intrikánskou, promísenou mluvnickými chybami a šplechty všeho druhu. I v tom prostí čtenáři shledají onu rozmanitost a řekli bychom takřka pestrobarevnost, jež se tak líbí v obci románů.

A zatím se jeviště zachvívají verdiovskými trubadúry a Hayezovi milenci, s kloboukem studentů z čtvrtého ročníku, líbají své kastelánky, které měly to štěstí, že si daly přešít damašky z fundusu Scaly. Ale kdyby jenom Hayez: obrazy se středověkými náměty dělají Adeodato Malatesta, Ludovico Lipparini, Massimo D'Azeglio a Faruffini a Domenico Morelli a Nicolò Barabino a další a další až k De Carolisovi, zatímco jinde předvádějí svou módu Ruskin a Morris a francouzští dekadenti naházejí do mystického šejkru Josépha Péladana, neboli velekněze Sára, rosenkreuzery a templáře, aby nabídli tradiční avantgardní alternativu právě se rodící tradici modernosti.

Ani architektura se nevyhne vábení snu, a zatímco Boito píše o středověkém modelu jako o přetavení jakési konstruktivní logiky budov, Pelagio Pelagi a Alessandro Sidoli předělávají v středověkém stylu historická centra, staví se nebo přestavují fasády domu v Neapoli,

katedrály v Amalfi, fasáda kostela Santa Croce a Santa Maria del Fiore, pro potěchu ještě nikoli postmoderního turistu, v zoufalé snaze o historickou autentičnost. Modenesi kreslí fasádu San Petronia, Salvatico katedrálu v Tridentu, Coppedé hrad Mackenzie, Falcini, Treves a Michele synagogu ve Florencii, zatímco Edoardo Arborio Mella píše – roku 1857 – své *Prvky gotické architektury (Elementi di architettura gotica)*.

Ani sjednocení Itálie nemá tu sílu, aby básníky a prozaiky odradilo od středověkého snu: nemluvě o Carduccim a jeho chrámech v Polentě, o jeho San Miniaturech, o jeho šedovlasém velmoži z Hohenzollernů, který v hloubi duše zamýšlí „zemřít / rukou těch kupců, co teprve včera si opásali / svá sádlem přetékající břicha ocelí rytířů“, zatímco Alessandria vysokými ohni přes celé Apeniny ozařuje útěk ghibellinského císaře a z Tortony jim odpovídají ohně Ligy a posvátnou nocí hlaholí vítězný zpěv. A Pascoli se rozněžňuje nad sladkou perspektivou Paola Uccella a nad králem Enzem, Verga tká rozkošné románky v gotickém stylu, Giacosa hraje šachy, Benelli šprýmuje u večeře, Gozzano putuje po insulae perditae, ztracených ostrovech, Comparetti se vrací jako vítěz z vergiliovského hvozdu.

3. Proč dnes?

Máme dnes hovořit o středověké módě, protože Pederiali nebo Malerba napsali své romány a Battiano svěřil žákům Eleanory Finiové a Fabrizia Clericchiho zbroj svých palermských loutek, jež chirurg Vnějšku podrobil obličejové plastické chirurgii?

Zdá se, a já mám za to, že středověká móda a sen o středověku procházejí celou italskou kulturou, a kul-

turou evropskou vůbec, jak už bylo naznačeno. A o důvodech této fascinace už hovořilo mnoho jiných. Nesní se o středověku proto, že je minulostí, protože západní kultura má přinejmenším tisíc minulostí, a neshledává se důvod, proč se vracet k Mezopotámii nebo k egyptskému Sinuhetovi. Ale je to proto, a bylo to řečeno, že středověk představuje křižovatku Evropy a moderní civilizace. Středověk vynalézá všechny věci, s nimiž máme dodnes co dělat, banky a směnky, organizaci laťfundí, strukturu administrace a komunální politiky, třídní boj a zbídačení, spory mezi státem a církví, univerzitu, mystický terorismus, nepřímý důkaz při procesu, nemocnici a biskupství, dokonce organizovanou turistiku, a nahradte Maledivami Jeruzalém nebo Santiago de Compostela a máte všechno, včetně Michelinova průvodce. A my vskutku nejsme posedlí problémem otroctví nebo ostrakismu nebo tím, proč je třeba – nevyhnutelně – zabít vlastní matku (což jsou problémy povýtce klasické), ale tím, jak čelit kacířství a pomýleným soudruhům a těm, kteří se kají, a proč je třeba respektovat vlastní manželku a toužit po milence, protože středověk vynalézá i pojetí západní lásky.

4. Rekonstruovat a vyspravovat

Čím se liší naše svobodná náklonnost ke klasickému dědictví od naší nezbytné pozornosti věnované dědictví středověkému? Myslím, že můžeme model *filologické rekonstrukce* postavit proti modelu *utilitářské vysprávk*y. Klasický starověk se rekonstruuje, vykopávají se císařská fóra, podpírá se ohrožené Koloseum, čistí se Akropolis: ale už se ničím novým nenaplňuje, jednou se objeví a pak se pozorují.

Naopak to, co zbývá ze středověku, se vyspraví a dál se toho užívá jako obalu, vloží se do něho něco, co nemůže být nikdy radikálně odlišné od toho, co už tam bylo. Vyspraví se banka, vyspraví se radnice, vyspraví se Chartres a San Gimignano, ale ne aby se z nich staly objekty uctívání a kontempace, ale aby se znovu za-bydlily. Za prohlídku řeckého chrámu nebo galerie bust filosofů se dokonce i zaplatí lístek, ale do milánského dómu nebo do kostelíka z roku 1000 se stále chodí na mši a nový starosta se stále volí v paláci z 12. století. Diskutuje se o tom, zda vytvářet vojska žoldněřská nebo z občanských branců, ne o tom, jak znovu utvořit thébskou legii. Sen o středověku se sní vždycky nad tím, co může a musí být vyspraveno, nikdy ne nad tím, z čeho se dá udělat muzeum.

Ale jestli snad někdo namítne, že stále žijeme z Aristotela, Platona a Plotina, ať dá pozor na perspektivní zkreslení. Když se jich užívá tak, jako by byli našimi současníky, jde o vyspravené středověké dědictví, neboť takový je Aristoteles neoscholastiků. Jakmile ho nějaký filolog restituuje v původní podobě, a ne v té, v jaké nám ho odkázal středověk, tento Aristoteles není už učitelem života, ale zkušebním textem. Nanejvýš se pro ty nejlepší stane modelem možného uvažování, nikoli nástrojem, jenž by dnes dovolil uvažovat v jeho výrazech. Aristotela vyspravoval Taparelli d'Azeglio a z jeho vysprávek sestavoval příběh Minio-Paluello, a na tomto základě lze ještě dnes důvěřovat teorii substance a akcidentů, což nám dnes dovoluje přistoupit k eucharistickému oltáři, ale jakmile přísný filolog rekonstruuje Aristotela ztraceného a původního, opustíme vysprávky a jejich používání a vstoupíme do svatostánku akademického uctívání.

5. Deset typů středověku

Ale vracíme-li se jen k tomu vyspravenému středověku a nikdy ho nerekonstruujeme v jeho úplnosti a autentičnosti (jaké?), potom patrně každý sen o středověku (od roku 1492 dodneška) není snem o středověku, ale o nějakém středověku.

Jestliže každý sen o středověku je snem o nějakém středověku, o jakém snu a o jakém středověku mluvíme?

Dovolte mi, abych se pokusil o typologii těch různých středověků, které jsme poznali – o typologii hrubou a povšechnou jako všechny typologie.

1. Středověk jako *manýra a záminka*. Středověk Tassův, rozumějme ten melodramatický. Není v něm skutečný zájem o epochu, epocha je pojmána jako mytologické „místo“, v němž mají obžít současně postavy.

2. Středověk *ironického znovunavštívení*, ten Ariostův, možná i Cervantesův. Je to návrat k imaginaci minulé epochy, jež nahlížena právě jako minulé a nereprodukovatelná slouží k ironizování našich snů a toho, co už nejsme („ó velká dobrota starověkých rytířů...“). Ariosto navštíví středověk, tak jako Sergio Leone Západ westernů. Je to středověk nostalgie, ale jde o nostalgii ateistickou.

3. Středověk jako *barbárské místo*, panenská země elementárních citů, epocha a krajina mimo jakýkoli zákon. Je to středověk současné Heroic Fantasy, ale také středověk *Sedmé pečetě* nebo *Pramene panny* Ingmara Bergmana. Nic by nebránilo, aby stejné elementární

vášeň byly prožívány v době Gilgameše nebo na pobřeží Fénicie. Středověk je zvolen jakožto temný prostor, *dark ages* povýtce. Ale v té tmě se má zahlédnout „jiné“ světlo. V tom smyslu patří do tohoto středověku Wagnerova tetralogie, ať se odehrává kdekoli a v kterékoli době. Takový středověk je svou povahou k dispozici každému snu o barbarství a vítězné hrubé síle, a proto je vždycky, od Wagnera až k Frazettovi, podezírán z nacismu. Nacistický je každý obdiv k svrchovaně mužné síle, která neumí číst ani psát: středověk, včetně Karla Velikého, který se stěží uměl podepsat, se podivuhodně nabízí těmto snům o návratu nezkažené kosmatosti. Čím je model chlupepatější, tím větší obdiv. Hobit má být lidským modelem pro ty, kdo znovu touží po nových a dlouhých nocích dlouhých nožů.

4. Středověk *romantický*, který má zálibu v chmurých troskách hradu na pozadí mořské bouře pročešávané blesky, v hradech obydlených přízraky manželek znásilněných a zavražděných přímo o svatební noci. Středověk *ossianovský* a *neogotický*, blízký příbuzný orientálních krutostí, jichž se dopouštěl Fath Alí Šáh. Středověk devatenáctého století, ale pořád ještě středověk jistého vesmírného díla, v němž kosmická loď vystřídá věž s cimbuřím.

5. Středověk typu *philosophia perennis*, věčné filozofie. Středověk, v němž takový Gaetano a Giovanni di San Tommaso patrně vidí chytrou eskamotáž, středověk, jež berou dramaticky vážně takové postavičky jako páter Taparelli d'Azeglio a takové velké postavy jako kardinál Mercier či největší z nich Etienne Gilson. Opečováván s láskou, takřka se smyslností, pod Maritainovým omámeným pohledem, s konzervativní sveřepestí

Pia XII., v duchu Heroic Fantasy, kterou masovými sdělovacími prostředky prezentují Wojtylovi křížáci – tento středověk nabízí hlediska filologické jemnosti nebo i antihistorického dogmatismu. V katolickém světě se mu dává absolutní přednost před falešným modernismem spiritualistických baronů, kteří se po Rominim znovu dávají do čety Gentileho.

6. Středověk *národnostních identit*, ten Scottův a všech z období *risorgimenta*, kteří viděli v zářných dobách obecní vzpurnosti vítězný model zápasu proti cizímu panství.

7. Středověk *carducciovský*, zcela restaurovaný, oslavující Třetí Itálii, poněkud falešný a poněkud filologický, celkem vzato dobrácký a pokrytecký, napomáhající obrození a stabilizaci Národa hledajícího identitu. Ale také ovšem spřízněný s dekadentním středověkem Des Esseintesových extází nad pozdně latinskými rukopisy a s jistým dannunzianismem a s pre-raffaellity a s Ruskinem a Morrisem. A jestliže kladu vedle sebe Carducciho a Danta Gabriela Rossettiho (s celým k středověku vzhlížejícím neomysticismem Věrných v lásce a s okultistickými interpretacemi Danta), je to proto, že se oba – jeden republikán a druhý aristokrat – v podstatě vpisují do jistého nárysu restaurace, v níž je středověk chápán jako protijed modernosti.

8. Středověk Muratoriho a jím vydaných *Rerum italicarum*, středověk nelišící se od středověku *Análů*, až na to, že ten první je filologickou rekonstrukcí epochy na základě velkých kronik a historií a druhý rekonstrukcí na základě farních matrik, registrů inkvizice

a notářských zápisů. V tom prvním jde o události, v druhém o každodenní chování lidí bez dějin, o odhalení struktur materiálního života. Ale v obou případech jde o snahu pochopit ve světle našich problémů a naší zvědavosti, čím byla epocha, jež se nedá redukovat na nějaké klišé a jež je odhalována ve svém celku, ve své pluralitě a ve svých protikladech. Součástí tohoto středověku jsou strukturální výzkumy, jež podniká Viollet-le-Duc, ikonografie, jíž se zabývá Mále a Panofsky, nemluvě o všech dobrých studiích filosofické rekonstrukce, jež se snaží spíše o kritické pochopení než o vášnivou utilizaci. Ale všimněme si, v žádném z těchto případů se nedá hovořit o módě. Jde vskutku jen a jen o dobrou práci. Asi proto, že kdo vykládá o módě, pořádnou práci obvykle nezná.

9. Středověk *Tradice*. Místo, v němž se zformoval (chtěl bych říci: ikonograficky stabilním způsobem) kult o pradávnm vědění, kult hebrejského a arabského mysticismu a gnose. Je to synkretický středověk, který soudí, že se od legendy o Grálu, historického zážitku Rytířů Chrámu a od nich přes alchymistickou fabuli a bavorské Osvícené až k současnému zednářství skotského ritu odvíjí jediná a souvislá iniciační historie. Tento středověk je akritický a antifilologický, žije z náznaků a iluzí, ve všem a s jakoukoli záminkou dovede rozluštit totéž poselství. Naštěstí pro nás i pro jeho přívržence se poselství cestou poztrácelo, což dělá z iniciace nekonečný proces, růžový kříž a slast pro privilegované, kteří se nedávají zvíkat, neústupně čelí popperovskému tvrzení o falzifikaci a jsou oddáni paralogismům, pokud jde o univerzální sympatii. Je to mystický a synkretický proces, který své mimočasové historii přisuzuje všechno, co nemůže být ani dokázáno, ani zfalšováno.

10. A konečně středověk *očekávání Tisíciletí*, očekávání, jímž bylo různým způsobem posedlé každé století, od band „circoncellionů“ až po teroristy, od řeholníků až po ekology. Přinesl mnoho nesnází tomu, kdo ho prožíval se slabými nervy a oblouzenou myslí, ale ani ten, kdo o něm uvažuje s myslí jasnou a pevnými nervy, nemůže na něj docela zapomenout. Tento středověk nás provází jako pokárání a hrozba, jako trvalá připomínka možnosti holocaustu, a nabádá nás, abychom byli ve střehu a naučili se rozpoznat Antikrista, když zabuší na dveře, ať je v civilních šatech nebo ve vojenské uniformě.

6. Zvolit středověk, o němž se sní

V této chvíli se můžeme právem zeptat, který středověk máme na mysli, když hovoříme o novostředověku, o návratu k středověku a středověké módě. Neboť je jasné, že pokaždé jde a půjde o něco jiného, jednou předvídatelného, jindy neškodného, tak jako je neškodná literatura, pokud ji vyrábějí pisálkové, a jindy úkladná a nebezpečná. A bude třeba naprosto jasně povědět, co máme na mysli, když oslavujeme návrat středověku. Neboť středověk je buď historická epocha, která končí roku 1492, nebo je to historie snahy naší civilizace ustavičně vyspravovat to, co se stalo mezi pádem římské říše a objevením Ameriky. Povědět, ke kterému z desítek typů středověku se vracíme, znamená povědět, kdo jsme a co chceme, jestli se jenom bavíme, jestli chceme pochopit nebo jestli se, aniž si to uvědomujeme, oddáváme hře na nějakou restauraci.

Když Roberto Vacca hovořil o blížícím se budoucím středověku, měl na mysli zhroucení velkých technolo-

gických systémů, zhroucení, které by nastolilo nový feudální nebo předfeudální středověk, založený na nouzi a na boji o existenci. Odpověděl jsem mu tehdy, že středověk už začal a že není třeba čekat na atomovou válku, abychom se kochali novým středověkem nebo se ho obávali. Ale já jsem svůj středověk zamýšlel jako epochu přechodnou, dobu plurality a pluralismu, protikladu mezi mocí, která se rodí, mocí, která umírá, a třetím společenstvím, které právě vzhází. Já jsem svůj středověk prezentoval jako epochu „zajímavou“, protože to byla epocha zamíchání karet, v němž všechna velká strádání byla doprovázena velkými vynálezy a předobrazy nových způsobů života. V tomto smyslu mě středověk může zajímat jako model, ale model funkční ve smyslu perspektivním, a rád bych dodal, v jádře optimistickém.

Ale středověk lze také považovat za model nějaké Tradice, která buď jak buď má vždycky pravdu. A tohoto nového středověku, vyráběného trhy absolutna, se děším – a vyzývám vás k jeho demystifikaci. Připomenu slova jednoho kritika, který v plném rozkvětu nového středověku v 19. století měl o středověku značně omezenou představu, kterou musím odmítnout – nicméně postřehl negativní smysl každého nostalgického a idealizujícího návratu, živěného vášní spíše než kritickým rozumem.

A tak skončím citátem z Carla Giuseppa Londonia, kritika, kterého mám rád, protože ulice po něm pojmenovaná se prostírá pod mým balkonem v krásných neoklasických symetriích a nabízí mi každé ráno při probuzení pohled na stromy, jednou kvetoucí, jindy seversky holé a zkřehlé jíním. Londonio byl ve sporu, který rozdělil klasiky a romantiky, umírněným romantikem, a do jaké míry byl ve svém romantismu umír-

něný, lze vidět z nevrlého skepticismu, s nímž – nikoli bez zjevných předpozitivistických sklonů – polemizoval se snem o středověku, jaký se v jeho dobách snil:

Když jsem prozkoumal učení nové romantické školy z literárního hlediska, zbývá mi něco povědět o tom, jaký morální vliv by mohla mít a jaký cíl by mohla sledovat. Nejde o nic menšího než o nápravu světa a vzkříšení pokud možno blažené nevědomosti a dravé anarchie dob rytířství. Záměr je to vskutku velký a dobrá snaha dnešních reformátorů písemnictví a mravů je přinejmenším hodna chvály. Ale budiž se vši mírumilovností řečeno, Bůh nás chraň, abychom se dočkali uskutečnění jejich nadějí. Že naše mravy potřebují nápravu, to schvaluji. Ale že bychom si z těch dob měli brát vzor, s tím nemohu souhlasit. Kdykoli zahlédnu na vrcholku hor ty osamělé trosky hradů, sevře se mi srdce hrůzou a zamrazí mě až do morku kostí. Ty zubaté zdi, ty věže mi připomínají barbarské a mravně zvrácené doby, jež nám nyní někteří ve vytržení své básnické imaginace líčí jako zlatý věk. Je pěkné číst si staré kroniky a básně našich epiků o velkolepých činech bludných rytířů, ale jaké barbarství, jaká anarchie nutně doprovází onen stav společnosti, v níž ctnost a nevinnost, vydané na pospas špatným zákonům, byly nuceny hledat záštitu u soukromníka! Vraťme se do té nešťastné epochy a spatříme Evropu pokrytou hvozdy, pustinami a bažinami; provincie, města, samotné rodiny rozdělené věčnými vášněmi, s krutými sváry a vraždami na denním pořádku; žádný obchod, žádné dopravní spojení mezi národy; vědy a umění zanedbané, spravedlnost pošlapávaná násilím, náboženství przněné pověrou; spatříme panovníky bezmocné před neposlušnými vazaly a neschopné uhájit lid proti jejich zvlí; barony stále ve válce mezi sebou a sjednocené jenom v odporu proti vůli panovníka a v neprospěch státu; lid ponižovaný a považovaný za zvěř; čest, život, majetek vydané všanc náhodnému rozhodnutí souborem, zkouškou ohněm nebo vroucí vodou; spatříme, jak se celá Evropa znovu a znovu ozbrojuje, aby vyrvala z rukou nevěrných místa posvěcená nejctihodnějšími monumenty našeho náboženství, a jak jsou ti bojovníci za kříž, ty vzory náboženství, ctnosti, cti przněny tisícerými zločiny ve jménu křesťanství a hynou jako oběti svárů, zrady a nemravnosti. Jestli tohle jsou, a ony takové jsou, ty heroické doby, které máme obdivovat, potom si můžeme blahopřát, že žijeme v tomto proza-

ickém století a uprostřed současné zkaženosti... I my Italové chceme být romantikové, my prvorození synové moderní civilizace, my, u nichž se zrodila ta nádherná a ještě nevytříbená poezie trubadúrů: romantikové ano, ale odmítající předsudky, melancholii, pověru; romantikové v idejích, názorech a citech, ale věrní vzoru a klasickým návodům, pokud jde o aplikaci forem a uměleckých pravidel. (*Kritické poznámky o romantické poezii*, 1817)

Podepíšeme všecko, co Londonio soudí o středověku a o morálních a občanských přednostech Italů? Jistěže ne, jinak bychom ho četli se stejným kritickým zápallem, s nímž jeho romantičtí přátelé četli středověk.

Ale podepsal bych se pod jeho manifest lombardského selského rozumu a přeložil bych jeho výzvu do těchto slov: sněte o středověku, ale vždycky se ptejte o jakém. A proč.

To, co má naše epocha vsutku společného se středověkem, je koneckonců hltavý pluralismus encyklopedický. A tak patrně všichni dnes dáme přednost katedrále ve Štrasburku, jíž se obdivoval Goethe, před Malatestovou svatyní, máme-li mluvit otevřeně. Ale Galileo měl pravdu (alespoň, jak nás učí Popper, do té doby, než se znovu zmýlil) a žádný sen nás nepřiměje, abychom na něho zapomněli.

A tak ať dlouho žije středověk a sen o něm, jen když se nestane spánkem rozumu.

Nestvůr jsme už zplodili dost.

MEZI EXPERIMENTEM A KONZUMEM